

Dum curvare potes, vel curvam tenere virgam,
 Fac sit ut ad libitum plantula ducta tuum ¹⁶.
 Cum vetus in magnum fuerit solidata vigorem
 Non leviter flectes imperiale caput.

Rursus, si tortam patiaris surgere primum,
 Semper ut est primo torta manebit ea.

Sic homo dum puer est, doceatur recta tenere,
 Ne cor assuetis imbuat ille malis.

Argillam figulus quamvis mutaverit udam,
 Sed siccae formam non adhibere potest.

Cervinam pellem latrat per tecta catellus
 Primitus, ut silvas doctus inire queat.

Tres servos tribus usque modis servire videbis,
 Non uni domino tres simul, imo tribus.

Est nam qui vitæ fidens mercede futuræ,
 Subjacet imperiis, obsequisque Dei :

Hic servus non est, quoniam qui frena salubris
 Justitiæ patitur, liber et altus erit.

Est quoque qui misero subjectus paret homello,
 Ut quondam primi constituere patres ;

Non tamen hunc totum sibi subjugat imperiosus,
 Interior vinculis non retinetur homo.

Tertius est servus, vitio qui semper obeant,
 Hic penitus servus vivit utroque modo.

436 Ut perpendiculo paries æquetur, oportet
 Ne domus hoc ipso deficiente ruat.

Quomodo stare potest titubantis machina muri,
 Si fundamentum debile fallat onus?

A simili, si quis sublimes tendit ad artes,
 Principio partes corde necesse sciat.

Artes post ¹¹ partes veteres didicere poetæ ¹²,
 Idcirco magnum promeruerit decus.

A Primo dictantes, et postea versificantes.

Tendentes ¹³ ferulæ supposuere manus :
 Partibus imbutos, sapientia duxit Atheus.

Quatrinum ¹⁴ trivio continuando sibi.

Illicitos, miserande puer, compesce furores,

Scito quod ad mortem commovet hostis eos.

Aufer ab his mentem, miserosque videto dolores ;

Altera plus istis sunt meditanda tibi.

Esto memor quod pulvis eris, quod vermibus esca,

In gelida putris quando jacebis humo.

Non erit in mundo qui te velit ultra videre,

Cum tua rancidior sit cane rupta caro.

Cur proprio caput ense secas, cur sponte catenas

Dæmonis incurris ? cur sua jussa facis ;

Motibus assidue surgentibus obvius obsta,

B Nec superet qui te sic superare putat.

Heu ! quid homo tantum quærit ¹⁵ dum transit ut
 [umbra,

Qui nunc stare putat, nunc cadit ima petens.

Quid certum manet huic, nisi mors et mortis
 [imago ?

Hunc semper sequitur ; hunc tenet, huncque
 [trahit.

Heu ! cur gaudet homo, cur ille superbit ; et ad
 [quid ?

Cur ducit fastus ¹⁶, qui cinis est et erit ?

Cur cupit, et metuit, et cur sibi subdere tentat

Omnia ? cur semper vivere quærit ibi ¹⁷ ?

Non sic, non ; quoniam perit illa putatio jam jam ¹⁸,

C Ros cadit, et vitæ rursus ad ima ruit :

Sic stat homo ; vel dic quo facto cætera constant,

Quid plus sunt ? vanum singula, quæque nihil.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶ Duo exemplaria habent : Fac sic ad libitum, stet tua plantatum. ¹¹ Per. ¹² Leyser, magistri. ¹³ Leyser, gaudentis. ¹⁴ Leyser Quadravium. ¹⁵ Vacuus. ¹⁶ Statum. ¹⁷ Alia exemplaria habent, vivere posse putat. ¹⁸ Jam jam, alia habent vana.

AD OPERUM ALANI DE INSULIS

EDITIONEM

CURANTE CAROLO VISCHIO DATAM

SUPPLEMENTUM.

DE ARTE SEU ARTICULIS CATHOLICÆ FIDEI.

MONITUM.

(D. Bern. PEZIUS, Dissert. isagog. ad tom. I *Anecd.*, p. LXXIII.)

De vita et morte Alani Magni de Insulis, sacre theologiæ doctoris, cognomento Universalis, et gloriosi
 cholæ ecclesiasticæ Parisiensis moderatoris, humilis Cisterciensis conversi historicam Relationem Carolus

Vischius conscripsit, eamque Alani operibus, quotquot quidem reperiri potuerunt, a se in-folio Antuerpiae, anno 1654, editis prædixit. In ejusdem editionis propylæo habes catalogum operum Alani, quem auctiorem et accuratiorem repetiit idem eruditus Vischius in altera Bibliothecæ suæ Cisterciensis, quæ Coloniae, anno 1656, prodiit, publicatione. Ex utroque autem certum habemus insignes et doctissimos hos *Quinque de Arte seu Articulis* (nam variant codices) *catholicæ fidei libellos* nunquam typos expertos esse. Carolus quidem Vischius in Bibliotheca *de Articulis fidei* non nisi lib. 1 recenset, qui apud canonicos regulares Tungris asservetur. Ast sequi præstat, præter fidem nostrorum codicum, Gemnicensis, inquam, et Emmerammensis, qui membranæ in-8° quadringentorum annorum est, ipsum Alanum, qui in prologo *quinque libris hoc opus distinctum esse testatur*. Horum primus agit *de una omnium causa, id est de uno eodemque trino Deo; secundus de mundo, angeli et hominis creatione, et arbitrii libertate; tertius de Filio Dei incarnato pro homine redimendo; quartus de sacramentis Ecclesiæ; quintus de resurrectione mortuorum*. Quæ gravissima catholicæ fidei dogmata, singulorumque necessariam veritatem et consecutionem solis rationibus naturalibus demonstrare satagit Alanus, *ut qui prophetiæ et Evangelio acquiescere contemnunt, humanis saltem rationibus inducantur*. Cæterum hoc Alani opus etiam vidimus in codice Campilliensi, ubi ejusdem quoque scriptum *De intelligentiis*, nondum editum, exstat hoc initio: *Summa in hoc capitulo nostræ intentionis est rerum naturalium difficiliora breviter colligere*. Cod. membr., fol., manu sæculi XIV. Denique idem codex amplectitur et aliud Alani hactenus ineditum opus, cujus hic titulus et initium: *Paradoxæ de maximis generalibus: Sententia Platonis et Aristotelis est*, etc. Vischius hujus posterioris opusculi nusquam meminit. Præterea in bibliotheca monasterii Sanct-Crucensis habentur præstantes Alani sermones, nondum typis vulgati, *Speculum Ecclesiæ* inscripti (1). Codex est membranæ in-fol. ante quadringentos annos collectus. Incipit præfatio: *Cum primo in nostro conventu resideres, et verbum fratribus secundum datam tibi*, etc. Tum sequitur proœmium, cujus principium: *Peritissimi pictores Ambrosius, Augustinus*, etc. In ejusdem bibliothecæ Crucensis codice membr., fol., ante quadringentos annos exarato, visitur Alani *Oculus sacræ Scripturæ*, sive *Compendium utriusque Testamenti* (2). Inc. præf. *Reverendissimo Patri et domino Ermengaudo, Dei gratia S. Ægidii abbati Alanus*, etc. Opus: *Quoniam juxta Aristotelicæ auctoritatis præconium, qui virtutum nominum sunt ignari*, etc. Postremo in bibliotheca Cremifanensi exstat Alani Magistri *Liber de diversis sermonibus dictionum theologiarum*. Inc: *Quisquis ad sacræ Scripturæ notitiam*, etc. Cod. chartac., fol., manu sæculi XIV. Quæ omnia eo fine a nobis hoc loco relata sunt, ut si quis olim auctiorem Operum Alani collectionem in se suscipiet, noscat unde codices depromendi sint.

(1) Non sunt Alani, sed Honorii Augustodunensis. *Speculum Ecclesiæ* editum est *Patrologiæ* tom. CLXXII, ex codice ms. monasterii B. Virginis Mariæ Rhenoviensis apud Helvetios. Edit.

(2) Idem ac *Distinctiones dictionum theologiarum* quas infra recudimus juxta editionem Davenportensem anni 1477. Edit.

DE ARTE SEU ARTICULIS CATHOLICÆ FIDEI LIBRI QUINTQUE

(Ex codice ms. imperialis monasterii S. Emmerammi Ratishon. et inclytæ carthusiæ Gemnicensis in Austria eruit. R. P. D. Bern. Pezsius et edidit tom. I *Thesaur. Anecd.*, p. 476.)

PROLOGUS.

Clemens papa, cujus rem nominis et vitæ sentiant A subjecti, et tu a Domino consequaris zelum scribentis hoc opus tuo devotum nomini, benignus attende. Partes occidentalis imperii tot sectarum corruptas hæresibus offensione contemplatus, ægre sustinui adeo invalescentem merito peccaminum in confessione Christi nominis corruptelam, cum ad instar caneri serpens, et palam jam se proferre (3) non formidans Ecclesiæ scandalum grave pariat et irrecuperabile detrimentum. Cæterum terræ orientalis incolæ ridiculosa Mahometi doctrina seducti his temporibus non præcipue solum, sed et armis professorum Christianæ fidei persequuntur. Ego au-

tem cum viribus corporis non possum resistere, tentavi malitiam eorum rationibus impugnare.

Porro sancti Patres Judæos a pertinacia, gentiles ab erroribus virtute miraculorum recedere facientes, auctoritatibus Veteris et Novi Testamenti productis in medium, comprobata fidem ampliaverunt. Sed nec miraculorum gratia mihi collata, nec ad vincendas hæreses sufficit auctoritates inducere, cum illas moderni hæretici aut prorsus respuant, aut pervertant.

Probabiles igitur fidei nostræ rationes, quibus perspicax ingenium vix possit resistere, studiosius ordinavi, ut qui prophetiæ et Evangelio acquiescere

(3) Cod. Gemnicensis: *jam progredi*.

contemnunt, humanis saltem rationibus inducantur. Hæc vero rationes si homines ad credendum inducant, non tamen ad fidem capessendam plene sufficiunt usquequaque. Fides etenim non habet meritum, cui ratio humana ad plenum præbet experimentum. Hæc etenim erit gloria nostra, perfecta scientia comprehendere in patria, quod nunc quasi in ænigmate per speculum contemplantur.

Porro cum Christi vicarius sis, Petri apostoli successor, tua interest, in omnem terram semen verbi catholici propagare. Unde titulo tui nominis devovi istud opus ascribi, ut ubicunque lectum fuerit, excellentiæ meritis accrescens auctoritas efficacius moveat inspectores. Nempe editionem hanc *Artem catholicæ fidei* merito appello. In modum [enim] artis composita diffinitiones, distinctiones continet, et propositiones artificiose successu propositum comprobantes.

Quinque igitur libris hoc opus distinctum est : Primus agit de una omnium causa, id est de uno eodemque trino Deo ; secundus de mundo, angeli et hominis creatione, et arbitrii libertate ; tertius de Filio Dei incarnato pro homine redimendo ; quartus de sacramentis Ecclesiæ ; quintus de resurrectione mortuorum.

Descriptions autem appositæ suprà tractæ de causa, ut appareat, in quo sensu accommodis huic arti vocabulis sit utendum. Tres autem *petitiones* subiectæ sunt ; sic dictæ, quia, cum probari per alia non possint tanquam *maximæ* licet non adeo evidentes, verumtamen (4) ad probationem sequentium illas peto mihi concedi. *Communes* autem *animi conceptiones* sequuntur ; sic dictæ, quia adeo sunt evidentes, quod eas auditas statim animus concipit esse veras. Hæc autem sunt ad probationem sequentium introductæ : *Causa* est per quam habet aliquid esse, quod dicitur creatum. *Substantia* est quæ constat ex substantia, materia vel forma. *Materia* est res discreta formæ susceptibilis. *Forma* est quæ ex concursu proprietatum adveniens a qualibet alia

(4) Cod. Emmeram., *veræ tamen*.

(5) Cod. Gem., *aliquid*.

(6) Ib., *supponitur*.

A substantia facit suum subjectum aliud (5) esse.

Proprietas est alia substantialis, alia accidentalis. *Substantialis* est, quæ componitur (6) subjectæ materiæ ad complendam substantiam ; *accidentalis* est, quæ est adventitiæ naturæ. *Accidens* est proprietas, quæ per subjectum existit, eidem esse non conferens, sed differre. *Differre* autem dicitur, quod informatum est proprietatibus, quarum collectio in alio inveniri non potest. *Differre* autem faciunt proprietates et formæ. *Discretum* autem est, quod differt, vel quod differre facit.

Motus est accidens, quod attenditur secundum aliquam subjecti mutationem.

Motus sex sunt species : *Generatio*, *corruptio*, *augmentum*, *diminutio*, *secundum locum mutatio*, *B alteratio*.

Item *actu esse* dicuntur, quæ non intellectu, sed actualiter in rerum numero deprehendimus. *Intellectus* est potentia animæ, adminiculo formæ rem comprehendens. *Nomina et verba* sunt voces ad significanda ea, quæ intellectu comprehendimus, significantes sub parte. *Numerus* est naturalis discretorum summa. Hæc tria sunt, quæ peto, seu *petitiones*. Primum, ejuſlibet compositionis causam componentem esse ; secundum, nullius rei causam in infinitum ascendere ; tertium, quæ creatorum causis attribuimus, nec insunt per effectum, et causam illius attribui. *Communes* autem *conceptiones* sunt hæc : Prima, omnis res habet esse per illud, quod causam ejus perducit (7) ad esse ; secunda, omnis causa prior et dignior est suocausato ; tertia, nihil est prius, vel dignius, vel altius seipso (8) ; quarta, si aliquis major possidet minorem se, minor se et ea, quæ penes ipsum sunt, in honorem et voluntatem majoris tenetur convertere ; quinta, injuriosus tanto majori dignus est pœna, quanto major est, cui infertur injuria ; sexta, juxta dignitatem ejus, contra quem peccatum est, debet satisfactio compensari ; septima, audita efficaciter et visa efficacius animos movent.]

(7) Cod. Gem., *producit*. Et sic semper in seqq.

(8) Cod. Emmer., *quam ipsa sit*.

LIBER PRIMUS.

437 I. *Quidquid est causa causæ, est causa causati.*

Causa est, per quam aliquid habet esse ex descriptione ipsius : et omnis res habet esse per istud, quod causam ejus ad esse perducit per primam communem animi conceptionem. Si ergo aliquid causam producit, constat quia et causatum producit. Unde si *a* est causa *b*, et *b* est causa *c*, manifestum est quod *a* est causa *c*. Si enim *a* est causa *b*, causa autem *b* sit *c*, *c* (9) habet esse per *b* secundum descriptionem causæ. Ex hypothesis *b*

D habet esse per *a* : ejus enim est causa ; et *c* habet esse per *b*. Sed secundum primam animi conceptionem omnis res habet esse per illud, quod causam ejus ad esse perducit. Sed *a* perducit *b* ad esse : est enim ejus causa. *B* autem est causa *c*. Ergo secundum illam animi conceptionem, *c* habet esse per *a*. Ergo a descriptione causæ, *a* est causa *c* : et sic patet propositum.

II. *Omnis causa subjecti est causa accidentis.*

Accidens enim ex descriptione ipsius habet esse

(9) Uterque cod., *a*.

per subjectum, ergo a descriptione causæ subjectum est causa accidentis. Sed (10) præcedens theorema est : Quidquid est causa causæ, est causa causati. Ergo omnis causa subjecti est causa accidentis.

III. *Nihil seipsum composuit, vel ad esse perduxit.*

Imo dicit adversarius : aliquid seipsum composuit, vel ad esse perduxit. Ergo ipsum habet esse per se : ergo est causa sui ipsius ex descriptione causæ : ergo est prius et dignius se ipso per secundam animi conceptionem. Sed hoc est contra tertiam communem animi conceptionem. Nihil enim est prius vel dignius seipso. Ergo impossibile est quod aliquid seipsum composuerit, vel ad esse perduxerit.

IV. *Neque subjecta materia sine forma, neque forma sine subjecta materia actu potest esse (11).*

Si enim subjecta materia est, ergo res discreta est : ergo a descriptione discreti differt, vel differre facit. Sed non differre facit, quia (12) neque est proprietatis, neque forma ergo differt; ergo a descriptione ejus, quod est differre, ipsa est informatæ proprietatibus; ergo est formæ subjecta; ergo non est sine forma.

Similiter est in descriptione formæ. Forma enim facit suum subjectum esse aliud a qualibet alia substantia. Ergo forma est in subjecto; ergo in subjecta materia. Et sic habetur propositum.

V. *Compositionem formæ ad materiam esse causam substantiæ.*

Substantia enim constat ex materia et forma. Ergo materia et forma sunt causa substantiæ compositionis per primam petitionem. Item, nec forma, nisi componatur materiæ, nec materia, nisi componatur formæ, actu esse possunt, sicut prius probatum est. Ergo forma et materia actu habent esse per compositionem earum; ergo compositio est causa existentiae earum. Sed existentia earum est causa substantiæ : ergo per primum theorema compositio formæ ad materiam est causa substantiæ. Quidquid enim est causa causæ, est causa causati.

VI. *Cujuslibet substantiæ est triplex causa, scilicet materia et forma, et earum compago, quarum trium eadem est causa.*

Prima pars hujus theorematis ex præcedenti robur assumit. Secunda autem pars per primam petitionem probatur. Cum autem cujuslibet compositionis aliqua est causa componens, ergo compositionis formæ ad materiam aliqua est causa, ergo ipsa causa compositionis compaginisque et materie et formæ, quod mediante theoremate præcedenti probatur.

(10) Cod. Gem., et.

(11) Cod. Em., *neque subjectam materiam sine forma, neque formam sine subjecta materia actu posse esse opinandum est.*

(12) Cod. Em., *addit, subjectum.*

(13) Cod. Em., *et diff.*

(14) Cod. Gem., *nihil enim est, etc.*

A VII. *Quæcunque sub numero cadunt, differunt, vel differre faciunt (13).*

Numerus enim discretorum est summa. Ergo si cadunt sub numero, discreta sunt; ergo a descriptione discreti differunt, vel differre faciunt.

VIII. *Nihil est causa sui (14).*

Hoc a tertio theoremate fidem accipit. Nihil enim seipsum composuit, vel ad esse perduxit. Ergo nihil est per se; ergo nec est sui causa.

IX. *Cujuslibet inferioris esse est suprema causa (15).*

Nullius enim rei causæ in infinitum ascendunt, sicut secunda proponitur petitione.

X. *Causa suprema neque componitur alicui, neque ipsam aliqua componunt.*

Nam sive hoc, sive illud sit, compositionis illius est aliqua causa componens per ipsam primam petitionem, quæ causa componens aut est ipsa causa, de qua agitur, aut alia. Sed illa (16), de qua agitur, esse non potest. Nihil enim est sui causa. Ergo alia est ab ea, de qua dicitur. Sed omnis causa est superior a suo causato per secundam communem animi conceptionem : ergo illa est superior, et suprema causa, quod est impossibile.

XI. *Causa suprema neque proprietatis neque forma.*

Non enim componitur alicui : ergo nec est proprietatis, neque forma.

XII. *Causam supremam simplicissimam esse oportet. Unde manifestum est unam tantum esse omnium causam supremam, quam ratiocinandi gratia dicimus Deum.*

C Veritas hujus propositionis per decimam satis apparet. Corollarium autem inductum probatur. Si enim adversarius dicat cum hæretico, manichæo, non unam tantum esse causam supremam, ponantur ergo plures : ergo duæ ad minus (17). Ergo subjacent binario, et cadunt sub numero; ergo differunt vel differre faciunt per septimum theorema. Sed neutra differre facit, quia neutra est proprietatis nec forma, ut præmissa docuit. Ergo differunt. Ergo per descriptionem ejus, quod est differre, causæ illæ sunt informatæ proprietatibus vel formis; ergo illis impactæ (18) sunt formæ. Sed compositionis cujuslibet aliqua est causa suprema. Ergo habent aliquam causam vel aliquas causas; ergo non sunt supremæ causæ; quod est contra hypothesim.

438 XIII. *In Deum nullum cadit accidens.*

Si enim in Deum cadit accidens, ergo Deus est subjectum accidentis (19). Sed accidens suum subjectum differre facit, sicut in accidentis (20) descriptione dictum est. Ergo Deus differt ab aliquo; ergo proprietatibus informatur, quod est contra hypothesim.

(15) Cod. Em., *causæ est, etc.*

(16) Cod. Em., *alia.*

(17) Cod. Em., *ponatur ergo esse plures.*

(18) Cod. Gem., *incompactæ.*

(19) Cod. Gem., *ergo Deus est subjectum actu.*

(20) Cod. Em., *in accidententi.*

XIV. *Deus nec alterari, nec augeri potest, nec minui, nec localiter moveri.*

Nullum enim accidens cadit in Deo. Ergo nec aliqua species motus.

XV. *Deus est æternus.*

Si enim incipit esse, ergo motus est generatione. Si desinit (21) esse, ergo movebitur corruptione, ergo accidens vel crit vel fuit in eo : quod est impossibile.

XVI. *Deus est immensus, incomprehensibilis, ineffabilis, innominabilis.*

Vere immensus est, quia in eo non certa quantitatis mensura : quantitatis enim expers est, in quem nullum cadit accidens. Eundem etiam incomprehensibilem loco et tempore et intellectu esse quis ambigat? Non enim arctatur temporis intervallo, quia nullum initium habuit, nec fine etiam (22) claudetur. Similiter etiam loco comprehendi non potest. Si enim loco circumsciberetur, certis superficiebus ejus soliditas clauderetur, et sic expers non esset quantitatis et formæ : quod prius est improbatum. Item, Deus, qui omnimodam formam subterfugit, intellectu comprehensus esse non potest, cum intellectus naturalis nisi adminiculo formæ rem (23) non comprehendat, sicut apparet ex descriptione intellectus. Ergo Deus humano intellectu capi non potest.

Verum pari modo ineffabilis censetur, id est de quo fari recte non possumus. Cum enim circa duos terminos humanus sermo versetur, subjectum scilicet per quod exprimitur de quo sit sermo, et prædicatum quod subjecto copulat proprietatem vel formam, a divina natura est modus hic alienus, cum natura proprietati subjecta sit, nec ipsa proprietas est sine causa. Unde patet Deum innominatum esse. Cum enim nomina ad exprimendum tantum ea quæ intelliguntur sunt instituta, et Deus humano intellectu capi non possit, ergo nec nomine recte (24) significari.

XVII. *Deum nulla scientia, sed sola fide apprehendimus.*

Nihil enim sciri potest, quod non possit intelligi. Sed Deum non apprehendimus intellectu, sicut per præmissam (25) apparet. Ergo nec scientia. Deum igitur ipsum inducente nos ratione esse præsumimus, et non scimus, sed esse credimus. Fides enim est ex certis rationibus (26) ad scientiam non sufficientibus, orta præsumptio. Fides igitur utique super opinionem, sed infra scientiam.

XVIII. *Deus est in omni tempore, omni loco, omnia et quantalibet potens.*

Immensitas, quæ hoc nomine comprehenditur, creata vel concreata, et ea, quæ, si essent, creata vel concreata essent, solummodo comprehendit Sic

ergo dicat falsigraphus : Deus non omnia potest. Ponat aliquid (27) esse creatum, vel concreatum, quod ipse non possit. Aut illud erit subjectum, vel proprietas, aut ex utraque compacta substantia. Sed quodcumque illorum sit, compagini illius erit aliqua causa, quod per primam petitionem probatur. Cujuslibet autem inferioris causæ est (28) causa suprema, sicut ex nono theoremate probatur. Ergo suprema causa, quæ prius est, illius est causa, de qua propositum (29) est. Ergo illud habet per Deum; ergo Deus potest facere quod illud sit; ergo Deus potest illud : quod est contra hypothesim.

Pari modo si negetur Deum omni tempore omnia posse, ponatur aliquod tempus, vel aliquod, vel aliqua esse, quæ in illo tempore Deus non possit; et prædicto modo poterimus argumentari. Verum et sic arguendum est, si in omni loco omnia (30), et quantumlibet potens esse negetur Deus.

XIX. *Quæ in rerum creatione et dispositione commendabilia contemplantur (31), per effectum et causam attribuuntur Creatori. Unde quia potenter et bene potentia et bona creata sunt, Creatorem potentem et bonum dicimus esse; et quia in rerum dispositione charitas, justitia, misericordia, humilitas, pietas, et hujusmodi perpenduntur, ipsum pium, humilem, justum, misericordem dicimus et sapientem. Porro etiam notis similitudinibus dicitur lux (32), fons, oriens, lumen, vita, videns, aliisque ex omni genere linguarum vocabulis ad ejus magnitudinem prædicandam transumptis.*

Ad hujus probationem exigitur tertia petitio. Procul dubio per effectum et causam dicitur Deus bonus, sive bonitas, quia ab eo omne bonum procedit, et ipse efficit omne bonum. Justus etiam sive justitia nuncupatur, quia ab eo solo procedit justitia, qui omnium rerum est causa, sicut corollarium duodecimæ propositionis affirmat. Per quamdam enim similitudinem dicitur Fons. Quia sicut a fonte rivuli, ita ab eo cuncta procedunt. Sol etiam et Lumen asseritur, quia illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. 1). Et sic de singulis patet.

XX. *Deus est potentia, qua dicitur potens; sapientia, qua sapiens; charitas, qua diligens. Cæteraque nomina, quæ divinæ naturæ competunt, de Deo, sed improprie divinam prædicant essentiam.*

Nomina enim ista, potentia, potens, sapientia, sapiens neque formam, neque proprietatem, neque quidquid talium Deo attribuere possunt, cum simplicissimus Deus in sua natura nihil sit talium capax, quod per decimum theorema probatum est. Cum ergo ratiocinandi de Deo causa nomina nominibus copulamur, nihil, quod non sit ejus essentia,

(21) Cod. Em., *defuerit.*

(22) *Etiā deest in cod. Em.*

(23) Cod. Gem., *esse.*

(24) Cod. Em., *ergo nec nom. et ratione sig.*

(25) Cod. Em., *præmissa.*

(26) *Ib., notionibus.*

(27) *Uterque cod., aliud.*

(28) Cod. Em., *esse est.*

(29) Cod. Gem., *compositum.*

(30) *Omnia deest in C. Em.*

(31) *Ib., contemplantur.*

(32) *Ib., deest, lux.*

prædicamus, et si transumptis noninibus de Deo quid (33) credimus, improprie balbutimus, sicut per decimum sextum theorema constat esse probatum.

XXI. *Omnia in Deo, et Deus in omnibus, et omnia dicitur esse causatiue.*

Omnia siquidem in Deo sunt tanquam in sui causa. Deus enim in omnibus sicut causa in suis causatis. Deus etiam dicitur omnia esse per causam.

XXII. *Deus essentialiter est ubique, et nusquam localiter.*

Vere per decimum octavum theorema Deus dicitur esse in omni loco omnia potens. Sed hoc nomen, *potens*, prædicat divinam essentiam, sicut per vigesimum liquet: Ergo Deus est ubique existens. Deus igitur essentialiter est ubique: nusquam autem localiter. Incomprehensibilis enim est, sicut per decimum sextum theorema proponitur (34).

XXIII. *Cujuslibet substantiæ admiranda compago, quantus sit suus Auctor, ostendit.*

Cum enim nullam creaturam aliam posse creare noscimus, et cujuslibet facturæ causam superiorem esse nobis ratio dictet, admirabilem credimus esse omnem factorem.

XXIV. *Materia et forma, earumque compago tria prorsus diversa sunt, quæ in cujuslibet substantiæ creatione principaliter exiguntur. Unde manifestum est, quod in unius ejusdemque substantiæ creatione effectus in uno eodemque Creatore Trinitatem esse convincit. Et hæc Trinitas tres personæ dicuntur, prima Pater, secunda Filius, tertia Spiritus sanctus.*

Formam et materiam prorsus esse diversa earum descriptiones et naturæ demonstrant. Patet etiam quod neutra earum est sua compago, cum a compositis aliud sit componens. Quod autem hæc tria principaliter exigantur, et hoc ex descriptione substantiæ promptum est intelligere. Substantia enim constat ex materia et forma. Constare autem idem est quod componi. Corollarium autem per præmissam propositionem comprobatur. Cujuslibet enim substantiæ admiranda est compago.

XXV. *Licet in qualibet substantiæ creatione materiam Patri, formam Filio, compositionem Spiritui sancto possit congruus ordo destinare: tamen in quolibet trium totam Trinitatem necesse est operari.*

Materia primum substantiæ fundamentum congruit primæ Trinitatis personæ; formam, quæ in nascitur, Filio attribuiamus competentem; compositi-

(33) Cod. Gem., quod.

(34) Cod. Gem., Sicut theorema 16 proponit.

(35) Cod. Em., prænuntiavit.

(36) Cod. Gem., ipsum in exemplar sui actoris, etc.

tionem autem illarum, cui nisi tertiæ Trinitatis personæ, quæ Spiritus sanctus dicitur, deinde aptare possemus? Unde compositio illa non tantum juncturam extremorum continet, sed etiam ornatum. Cum autem quælibet istarum personarum sit Deus, qui unus omnium est artifex, restat, ut tota Trinitas prædicta tria indivisibiliter operetur.

439 XXVI. *Materiæ forma innata, et ex ipsis procedens compago Filium natum a Patre, et eorum necum amoreque Spiritum sanctum ab utroque procedere nobis figuraliter pronuntiant (35).*

Intuentes enim illorum naturam, ipsam in exemplar sui auctoris (36) proponimus, et per creaturam Creatoris contemplantes naturam velut per speculum, in ænigmate substantiam dijudicantes, per figuram prædictam figuraliter intuemur, sicut per vigesimum tertium (37) et vicesimum quartum theorema patet.

XXVII. *Pater et Filius, et Spiritus sanctus æquales sunt potentia et natura.*

Natura enim æquales esse convincit, cum quilibet sit Deus, et ipsi tres unus Deus, quod ex corollario vigesimo quarto habemus. Potentia autem æquales esse vicesimum quintum convincit.

XXVIII. *Una est essentia trium personarum, quarum nulla est altera reliquarum.*

Prima pars hujus propositionis ex præmissis patet. Cum enim unus idemque Deus sint tres personæ, constat eas esse ejusdem essentiæ. Deinde personas istas prorsus prædicto modo possumus diversas persuadere. Sicut in creatione substantiæ tria esse diversa vigesimum quartum theorema proposuit, ita creantes personas perpendimus esse diversas. Idem (38) indirecte probatur. Nam si dicat quis Patrem esse Filium et Spiritum sanctum, ergo eadem persona illorum, ergo non sunt tres personæ: quod est contra vicesimum quartum theorema.

XXIX. *Quæcunque prædicant divinam essentiam, tribus personis conveniunt.*

Nihil enim sunt aliud tres personæ illæ, quam una divina essentia: quod præmissum theorema confirmat.

XXX. *Personarum Trinitas est unitas Deitatis (39).*

Trinitas enim est tres personæ (40), quæ sunt una Deitas. Quæ enim Deitas nihil aliud est, quam unitas Deitatis. Unde a primo Trinitas illa est unitas Deitatis.

(37) In eodem tantum citatur theorema 24.

(38) Cod. uterque, item.

(39) Cod. Em., divinitatis.

(40) Ib., est terminus personæ.

LIBER SECUNDUS.

Bonum est, quod utiliter habet esse. Malum est defectus et privatio boni. Utile est quod ex bona

causa procedit. Caritas est, quod vult idem bonum aliis, quod sibi et efficit prout potest et debet.

Justitia est quæ bene merentes remunerat et malos A punit, juxta quantitatem meriti meritum vel pœnam recompensans. *Bene mereri* proprie dicitur, qui nulla necessitate compulsus, ad alterius honorem vel commodum, facit quod facere non tenetur. *Male meretur* qui debitum ei cui debet non solvit, cum possit. *Humilitas* est quæ minimis maxima æquat. *Misericordia* est quæ ex pœna debita aliquid relaxat. *Gloria* est gaudium ex bonorum felicitate proveniens. *Gratia* est quæ non ex merito, sed gratis aliquid confert. *Satisfactio* peccati est [ad] honorem ejus, contra quem peccatum est, aliquid sufficienter factum, alias indebitum.

I. *Deus est summum bonum, nec in eo, nec ab eo malum.*

Deus est per effectum et causam bonus, ut ex decimo nono theoremate comprobatur (41), et nihil æque utiliter esse habet ut Deus. Ergo nihil est æque bonum ut Deus a descriptione boni; ergo summe bonus; ergo summum bonum.

Item, Deus est omnia quantumlibet, et quantumlibet potens, sicut decimo octavo primi libri continetur: Ergo nulla est potentia in eo; ergo nullus defectus; ergo nec defectus boni est in eo; ergo nec malum est in eo a descriptione mali.

Item quidquid est ab eo, a bona causa est. Deus est enim bona causa. Ergo quidquid ab eo est, utile est a descriptione utilis; ergo quidquid ab eo est, utiliter habet esse; ergo quidquid ab eo est, bonum est; ergo ab eo non est malum: et sic tres partes C propositionis probavimus.

II. *Quidlibet, sive substantia sive accidens sit, in sui esse natura bonum esse necesse est.*

Quidlibet enim est a Deo. Ergo utiliter habet esse; ergo est bonum. Vel aliter: A Deo nullum est malum, et quidlibet est ab eo: ergo quidlibet est bonum. Locus ab immediatis.

III. *Summa charitas, justitia, humilitas, misericordia perpenditur in Deo.*

Charitatem et humilitatem, etc., in Deo esse intelligas, sicut vigesimo primi libri declaratur. Quia vero est summum bonum nullius boni defectus est in eo. Ergo charitas et quælibet virtus summa est in eo.

IV. *Rem divinæ sapientiæ et gloriæ participem fuisse creandam divina charitas probat, et res illa spiritus rationalis dicitur.*

Charitatis descriptionem attendens considerabit Deum velle alii idem bonum quod sibi, et efficere, prout potest et debet, præsertim cum summa sit in eo charitas. Sed hoc non potuit esse, nisi aliud ab eo esset: quod bonum Dei participare posset. Oportuit ergo ut aliquid esset ab eo cui idem bonum vellet, quod sibi; nec tantum vellet, sed efficeret, prout posset et deberet. Potuit autem efficere, quia ipse est omnium potens, sicut ex primo

patet. Debit ergo suæ charitatis intuitu. Ergo aliud ab eo oportuit esse, quod bonum illud participaret. Sed aliud ab eo non potest esse, nisi per ejus creationem, sicut duodecimum primi libri convincit. Ergo oportuit talem rem creari, quæ divini boni particeps esset. Sed divinum bonum est sapientia et gloria, etc., supradicta. Ergo sapientiæ et gloriæ Dei et charitatis et cæterorum commendabilium particeps res fuit creanda: et sic patet propositum.

V. *Spiritus rationalis Deum timere, et servire teneatur, et in omni obedientia ministrare.*

Si quis quartam communem animi conceptionem attendit, propositionis hujus necessitatem inveniet. Nam cum minor majori teneatur in omnibus obedire, cum spiritus rationalis, quod vivit, quod sapit, quod potest, a Deo habet, in ipsius gloriam et honorem et laudem se, et quidquid habet, debet sine intermissione (42) convertere.

VI. *Machina mundi cum suis multiplicibus ornamentis in timoris et laudis et ministerii Dei, et comitandæ gloriæ materiam fuerat fabricanda.*

Cum enim spiritus rationalis Deo servire teneatur et administrare, sicut præmissa proposuit, prætendenda (43) ei fuit in rebus miranda potentia creatis materia ministrandi (44). Quocirca mundi artificio considerato habuit manifestam materiam, quo tam potentem et doctum timeret artificem et laudaret, et in ejus (45) gubernaculo et dispositione Domino ministraret, et ex cunctarum rerum scientia in suo auctore posset plenius gloriari.

VII. *Ob multiplices ministeriorum causus in machina mundi multos oportuit spiritus rationales creari: Ipsos autem Dei nuntios appellamus.*

Non enim tantis administrationibus unus posset sufficere, et tantum auctorem opportunum erat copiam ministrorum habere, et infinitæ charitatis munificentia voluit Deum auctorem multis suam gloriam erogare.

VIII. *Liberum arbitrium bene et male gerendi fuerat angelis de necessitate justitiæ conferendum.*

Porro cum in Deo dicamus justitiam, ex descriptione justitiæ sequitur, ut cum bene merentium remuneratorem, et malorum punitorem esse credamus. Si ergo de necessitate esset angelus astrictus Deo facere quod tenetur, non bene mereretur. Cum ergo bene mereri dicatur apud Deum, qui nulla necessitate compulsus libens facit Deo quod debet, etsi mereretur, non remuneraretur.

Pari modo si ipsum ad malum compelleret innata necessitas, ut debitum honorem solvere nequisset, non esset ei imputandum, sed ei, qui talem creasset; nec ergo male mereretur, nec puniri deberet, quia liberum arbitrium (46) angelo fuerat de necessitate justitiæ conferendum. Nam cum justitia non nisi bene merentes remuneret, et malos tan-

(41) Cod. Gem., *declarata.*

(42) Cod. Em., *intermisso.*

(43) Cod. Gem., *præcedenda.*

(44) Ib. *Charitas ministrandi.*

(45) Cod. Em., *cujus.*

(46) Cod. Em., *mereretur nec præmium, quando liberum, etc.*

tum (47) puniat, non bene meretur, nisi quia nulla necessitate, sed propria animi libertate se inclinat de malo ad bonum : et de malo similiter accideret. Quod si ex necessitate boni vel mali essent angeli, nec pro bono opere præmium reciperent, nec pro malo incurrerent pœnam, quod esset divinæ charitati vel justitiæ contrarium.

440 IX. *Angelorum naturam fortem et subtilem, et multiplici gratia ditatam fuisse credendum est.*

Angeli tantarum rerum ministeriis deputati, quanta tam sextum quam septimum theorema proposuit, non possent sufficere, nisi valde potentis essent naturæ. Præterea cum divinis secretis assistant, ut in supremis ministrent officiis, sapientes et cautos et providos angelos, libero arbitrio gaudentes esse necesse est. Et ita patet eos multiplici gratiæ munere fuisse ditatos.

X. *Ut bene mereantur angeli, tenentur libero arbitrio uti ad bonum.*

Cum enim liberum arbitrium haberet, sicut octavum proposuit, de ratione subjectionis tenentur Deum timere, et illi deservire in omnibus, sicut in quinto probatum est. Ergo liberum arbitrium ad illud tenentur inflectere, et si ad aliud deflectunt et libentes, patet ex descriptione bene merendi apud Deum, quod bene meretur apud Deum angelus, qui libero arbitrio ad bonum utitur : et sic patet propositum.

XI. *Angeli utentes male libero arbitrio irremediabiliter fuere damnandi.*

Noni theorematum tenore perpenso cum fortitudine angelorum (nam posset et deberet peccato resistere) et ex multiplici gratiæ dono suo Auctori obedire propensius tenebantur. Ergo nullatenus fuere digni remedio, si Deum inhonorantes libero arbitrio essent abusi.

XII. *Charitas et humilitas Dei ad omnia protendantur.*

Non enim potest charitas esse major, quam charitas Dei, quæ suprema est in Deo, sicut tertium hujus libri theorema proponit. Ergo in infinitum magna charitas est in Deo; ergo in infinitum est ampla; ergo protenditur ubique; ergo ad omnia. Et sic de humilitate argue, et sic habebis propositum.

XIII. *Cum omni re aliquid in sui (48) natura commune habens, sapientiæ et gloriæ Dei communicans, etiam (49) de vilissima materia fuerat procreandum : et illud hominem appellamus.*

Cum enim per præmissa charitatem Dei ad omnia protensam esse habeamus, oportuit quod omni rei, aut alicui habenti cum omni re communem naturam etiam gloriam suam communicaret. Sed omni non debuit hoc facere. Gloria enim Dei inutilis esset in insensatis et brutis. Ergo aliquid oportuit esse, quod haberet cum omni re aliquid

(47) C. uterq., tamen.

(48) Cod. Gem., sua.

(49) Deest ib., etiam.

(50) Cod. Em., simplicissima.

commune ratione necessitatis ad illam gloriam capessendam. Sed cum amplissima (50) sit in Deo humilitas, ut probat theorema præmissum, ut minima maximis æquarentur, opportunum fuit, de vilissima materia rem illam fuisse plasmandam. Sed nulla est humilior quam terra. Ergo de terra formatus est homo rationalis ut angelus; cum inanimatis vivens : et constat ex quatuor elementis supremam gloriam susceptorus.

XIV. *Liberum arbitrium fuerat homini indulgendum.*

Probo hanc eodem modo quo probavi octavam.

XV. *Omnes cogitatus, sermones et actus humani ad Deum tanquam ad legitimum finem sunt ex debito dirigendi.*

Nam cum ex libero arbitrio homo possit, tenetur, quemadmodum quinto theoremate probatum est.

XVI. *Voluntati hominis cum effectu (51), quantum in ipsa est, præmium et pœnam æquum est compensari.*

Bona autem voluntas præmio; mala autem digna est pœna! quod ex descriptionibus bene vel male merendi apud Deum elicitur. Qui enim quod Deo facere tenetur, libens facit, bene meretur apud Deum. Ergo mediante descriptione justitiæ dignus est præmio. Sed voluntatem bonam interpretamur bene merentem apud Deum, id est quantum in ipsa est, ad Deum se dirigentem : quod probavit præmissa probatio. Ergo bona voluntas digna est præmio.

Sic contrarium probatur de mala. Præmium autem et pœna secundum majus et minus sunt inferenda, prout voluntas in bono vel malo fuerit intentata, sicut in descriptione justitiæ reperitur.

XVII. *Voluntas bene merendi perpetua digna est retributione perpetua.*

Cum enim sicut præmissa docent, voluntati præmium est (52) compensandum, si voluntatem habet homo perpetuo famulandi Deo cum effectu (53), quantum in ipso est, et non stat per eum, quin perpetuo vivat, recompensandum est præmium perpetuum suæ voluntati : et sic patet propositum.

XVIII. *Bene merentium apud Deum retributionem non mercedem, sed gratiam esse constat.*

Bene enim mereri proprie dicitur, qui sponte alicui benefacit, quod facere non tenetur. Sed nihil Deo facimus, quod non teneamur facere, sicut quinto hujus libri theoremate assertum est. Ergo meritum nostrum apud Deum non est proprie meritum, sed solutio debiti. Sed non est merces nisi meriti, vel debiti præcedentis. Sed non meremur proprie : Ergo quod dabitur a Deo, non erit proprie merces, sed gratia.

XIX. *Omnis res bene vel male merendo laborans præmio debet gaudere, vel pœna damnari.*

Si enim aliter esset, non esset in Deo justitia, quæ merentes remunerat, et punit damnandos.

(51) Cod. Em., affectu.

(52) Uterque cod. esse.

(53) Cod. Em., Deo affectu.

XX. *Bonum, quod in Deo est, bene merentibus confertur. Unde manifestum est Deum bene merentibus se ipsum conferre.*

Quarta et decima probavit istam præsentem. Nam homo et angelus ad divinam sapientiam percipiendam facti sunt; et sic percipere debent divinum bonum quod est in Deo. Et sic patet propositio. Nullum autem bonum est in Deo, quod non sit Deus, sicut vicesimum primi libri theorema, si bene meminimus, manifestat. Ergo bene merentibus Deus illud, quod Deus est, dat, et ita seipsum dat. Et ita patet corollarium.

XXI. *Humana fragilitas a bono statu facilem ruinam incurrit.*

Nam sicut decimo tertio theoremate probatum est, de vilissima materia homo factus est. Ergo de fragili, quia de terra; ergo de facili corrumpitur, et ad casum impellitur (54).

XXII. *Mentis inquinamentum ablui desiderat et abstergi.*

Cum enim mens vitii est corrupta et sordida, abluui desiderat, et abstergi.

XXIII. *In cogitationibus, verbis, operibus malis corrigendis consilium est quærendum.*

Cum enim morbus in homine curandus est, sicut præmissa proposuit, quis ambigat super hoc medicum esse consulendum?

XXIV. *Corporis fragilitas indiget remedio sublevari.*

Hanc probo sicut ante præmissam.

XXV. *Multiplex morbi causa multiplici indiget remedio medicinæ.*

Cum enim fragilis naturæ sit homo, ut vicesimum primum proponit, et ob hoc male merendi morbum de facili incurrit, indiget remedio, ut in statum debitum revocetur. Sed multæ sunt morbi causæ. Morbum autem hunc dicimus malum, id est boni status defectum (55), sicut in præmissis apparet.

(54) Cod. Em., *impellimur.*

A Ergo ad multas causas multa adhibenda sunt remedia quod propositum est.

XXVI. *Creber casus crebrum expetit auxilium resurgendi.*

Hanc sicut præmissam probare potes

XXVII. *Ut homo sanior et fortior fiat, instandum est multiplicibus adjumentis.*

Ista propositio per vicesimum quintum apparet.

XXVIII. *Forma hominis per abusum deformis effecta indiget reformari.*

Si formæ descriptionem attendas in primo libro, invenies eam ex proprietatibus concurrentibus constare. Cum ergo homo motus suos cæterasque proprietates tam mentis quam corporis in Dei voluntatem minime convertit, male utitur eis. Ergo abutitur sua forma; ergo ipsam deformat; ergo ipsam corrumpit; ergo indiget in statum revocari debitum; ergo in pristinam formam; ergo indiget reformari.

XXIX. *Male merens apud Deum Deo injuriosus existit.*

Quemadmodum decimo quinto comprehensum est, homo se, et quidquid in eo est, in honorem Dei tenetur convertere ex debito, et si se, et quidquid in eo est, subtrahit Deo, Deum inhonorat. Ergo male merens Deo injuriosus existit. Sed se et sua Deo subtrahere est male mereri: ergo Deo injuriosus existit.

XXX. *Male merens in infinitum magna puniendus est pœna.*

C Male enim merens Deo injuriosus existit, sicut in præcedenti propositione assertum est, et juxta quintam animi conceptionem communem injuriosus tanto pœna majori dignus est, quanto major est, cui infertur injuria. Sed omni re in infinitum major est Deus. Ergo injuriosus Deo in infinitum magna dignus est pœna.

(55) Cod. Em., *dicimus malum bonitatis defectum.*

LIBER TERTIUS.

441 I. *Homo lapsus et pœnitens debuit divina misericordia visitari.*

Cum enim ex fragilitate propria sit homo in lubrico constitutus, sicut vicesimo primo libri secundi propositum est, si ceciderit et pœnitet, divinam misericordiam, id est de pœna debita relaxationem ipsam consequi pium et justum est.

II. *Lapsus hominem oportuit, ad percipiendam gloriam, reparari.*

Cum enim charitas et humilitas Dei humanæ naturæ fragile figmentum cum angelis in gloria congaudere decreverit, oportuit ut homo ad illam gloriam perveniret, sicut decimo tertio secundi libri declaratur. Sed si per peccatum lapsus est, et est indignus effectus ad illam beatitudinem pertingere, fragilitatis suæ intuitu per misericordiam debuit, sic-

D ut præmissum est, relevari. Ergo etsi lapsus esset, fuit ad prædestinatam gloriam reparandus. Et sic patet propositum.

III. *Homini culpam debuit homo satisfactione delere.*

Justius enim fuit ut homo hominis culpam dele-ret, quam angelus vel alia creatura. Sed si divinam justitiam attenderis, quæ culpam impunitam nunquam dimitti, oportuit quod culpam satisfactio sequeretur. Ergo homo debuit satisfacere pro hominis culpa: et hoc erat propositum.

IV. *Satisfactione hominem reparare neque angelus neque homo purus potuit neque alia creatura.*

Conferenti prædicta veritas apparebit per trigesimum secundi libri: Male merens in infinitum magna puniendus est pœna. Sed homo vel alia crea-

tura ad tantum satisfactionem sufficere non potuisset : et ita patet propositum. Item ; alio modo :
 e Quidquid potest homo unquam recte facere, in honorem et laudem Dei ex debito tenetur convertere, sicut decimo quinto secundi libri manifesto perpenditur. Sed juxta satisfactionis peccati descriptionem satisfactio est factum, quod non nisi propter reatum debetur, et juxta dignitatem ejus, contra quem peccatum est, debet satisfactio recompensari, sicut penultima communi animi conceptione proponitur. Deus autem in infinitum dignus est. Ergo quidquid potest facere homo, non est satisfactio sufficiens peccati ; ergo homo non potest satisfacere sufficienter pro peccato : et sic neque alia creatura : et sic propositum patet. Item, etsi posset pro peccato satisfacere, non tamen posset ad prædestinatam gloriam reparare.

V. *Opportunum fuit Deum pro homine (56) satisfacere. Unde magnum est, Deum hominem factum reparaturum fuisse genus humanum.*

Opportunum (57) fuerat siquidem divinam gloriam fuisse homini communicandam, sicut vicesimo primo secundi libri probatum est. Sed peccaverat : ergo oportuit peccatum satisfactione deleri, sicut hujus libri tertio dicebatur. Sed creatura nulla satisfacere poterat ad plenum, sicut in quarto probatum est. Ergo constat a Deo hominem reparandum : et sic patet propositum. Sed æquum fuit a Deo hominis culpam deleri, sicut per tertium est conjectum. Ergo oportuit Deum esse hominem, qui satisfaceret pro creatura : et sic patet corollarium.

VI. *Secunda persona in Trinitate ad uniendum sibi humanam naturam fuit convenientius destinanda.*

Secunda persona in Trinitate est Filius, qui auctor est formæ, sicut patet vicesimo quinto primi libri. Attendas tenorem. Sed Deus debuit hominem per culpam deformem reformare, sicut vicesimo octavo primi libri propositum est. Convenientius ergo fuit ut auctor formæ, formam perditam hominis reformaturus, humanæ uniretur naturæ.

VII. *Homo reparatur pro lapso homine Deo debuit se offerre.*

Nam cum homo, qui se, et quidquid potest, debet Deo, per peccatum et opera sua se Deo subtraheret tendens ad alium finem quam ad Deum, sicut vicesimo quinto secundi libri propositum est, pro homine Deo subtracto debuit hominis reparatur reddere (58) et offerre se Deo.

VIII. *Oblatio debita pro homine redimendo sincera debet esse, et ab omni peccati contagio aliena.*

Deus enim pro homine offertur, ut præmissa proponit, et ipse est Dei Patris Filius ; ergo Deus, in quo nullum malum, quemadmodum disceptatum

(56) Cod. Em., per hominem.

(57) kl., Optimum.

(58) Cod. Em., redire.

(59) Deus deest in C. Em.

A est in prima secundi libri. Ergo in eo nullum peccati contagium.

IX. *Ex muliere incorrupta carnem Dei Filius fuerat assumpturus ; et ille dictus est Christus.*

Debit enim ipsum mundam hostiam facturum ex mundo vase prodire et ex muliere, ut Redemptor Deus (59) peccantium genere nasceretur ; et de Virgine, ne per virilis coitus peccatum labem tam sancta caro contraheret (60).

X. *Pro peccatis lapsorum contumelias et terrores et mortis pœnam Redemptorem decuit sustinere.*

Hæc per trigesimum secundi libri apparet. Cum enim pro peccato (61) unius hominis in infinitum magna deberetur pœna, multo magis pro tot hominum redimendorum tot peccatis Redemptor quanto majorem posset, pœnam sustinere debuit. Sed non est major in homine quam mors : ergo mortem, contumelias et terrores ad plene satisfaciendum debuit sustinere.

XI. *Hostia illa Deo Patri fuerat offerenda.*

Quod Deo fuerit offerenda, septimo comprobatur. Quod autem Patri : quia Filius, et quia creatura suo debuit satisfacere Creatori.

XII. *Hostia illa pro quorumlibet hominum quantilibet excessibus sufficiens est satisfacere Creatori.*

Ipse enim Deus, quantumlibet pretiosa est hostia. Ergo quantumlibet sufficiens ad delendum. Ergo pro quantilibet peccatis quorumlibet hominum ; ergo et pro omnibus illis, qui fuerunt, et qui sunt, et qui erunt : et sic propositum patet

D XIII. *Hostia hæc Deo Patri crebris est ministeriis offerenda.*

Hoc theorema vicesimi quinti et vicesimi sexti secundi libri opitulatione innuitur. Nam creber casus crebrum expetit auxilium resurgendi ; nec majus est auxilium quam prædicta hostia, et ideo est nostris crebris casibus opponenda.

XIV. *Hoc remedium est inutile recusanti.*

Qui enim recusat hoc remedium, recusat adjutorem Deum. Ergo peccat ; ergo puniendus est ; ergo indignum se facit hoc remedio ; ergo hoc remedium est illi inutile : quod propositum est.

442 XV. *Deus alio modo potuit humanum genus competenter redimere.*

Cum enim, sicut ex decimo octavo primi libri habetur, Deus sit omnia potens, potuit alium modum redemptionis reperire et bonum et competentem (62), quia quidquid ab eo est, bonum est, et nullum ab illo vel in illo malum est, sicut prima secundi libri declarat.

XVI. *Expertem hujus remedii ad gloriam nullatenus, sed ad pœnam potius pertinere.*

Cum enim in peccato natus sit homo, non est dignus divinam gloriam adipisci, nisi fuerit divino remedio reparatus, sicut secundum hujus libri theorema declarat.

(60) Cod. Gem., ne per viri, aut viriles coitus peccati labem contraheret.

(61) Cod. Em., enim peccato unius.

(62) Cod. Em., competenter.

LIBER QUARTUS.

Prædicatio est oratio salutem animæ (63) persuadens. *Sacramentum* est res visibilis gratiam invisibilem per quamdam similitudinem repræsentans. *Baptismus* est ablutio aquæ per invocationem sanctæ Trinitatis sanctificatæ, peccati ablutionem signans. *Eucharistia* est sacramentum corporis Christi sub panis et vini specie existentis, cum panis in Christi carnem, et vinum sit translatum in sanguinem. Sub hac autem specie sacramentum hoc est institutum, ut, quemadmodum panis et vinum sunt principale corporis alimentum, ita corpus Christi est præ cæteris fortius animæ sustentamentum. *Matrimonium* est legitima conjunctio maris et feminæ, unionem Christi et Ecclesiæ repræsentans. *Pœnitentia* est pro peccatis contritio, ab eis cessare intendens, per oris confessionem expressa. *Dedicatio basilicarum* est in ipso ordine ministris Ecclesiæ multiplex. *Chriftatis et olei inunctio* et quædam alia sacra (64), quæ per exercitium devotionem excitant, et reddunt hominem sanctiorem. *Ecclesia* est congregatio fidelium constituentium Christum, et sacramentorum subsidium. I. *Prædicatio et sacramenta Ecclesiæ necessaria sunt.*

Audita enim efficaciter, et visa efficacius animos movent, quæ ultima est animi conceptio. Quare prædicatio animum inflectit, et fortius sacramenta, quæ sunt exteriora signa. Et quia Ecclesia propter multiplicis peccati morbum eget multiplicis remedio medicinæ, sicut vicesima quinta secundi libri proponit, tam verbis quam signis excitandi sunt peccatores : nam si non prosunt singula, multa juvant (65). Ergo et prædicatione et sacramentis ; quod propositum est.

II. *Baptismi causam inquirere.*

Cum ex massa corrupta carni in peccato conceptæ anima unita labem contrahat, exigit ob hoc remedium ablutionis spirituale, sicut vicesima secundi libri convicimus, qua dicitur quod mentis inquinamentum desiderat abluï et extergi, ad quod tollendum interius necessaria fuit ablutionis exterioris institutio, quæ per invocationem sanctæ Trinitatis sanctificata habet interioris mundationis effectum.

III. *Eucharistiæ causam scrutare.*

Homo per fidem et pœnitentiam de peccato resurgens efficaci remedio indigebat, quod gratiam perseverandi in bono conferret. Sed nulla efficacior erat, quam caro Christi. Ergo necessarium fuit

A homini carnem Christi communicare, quæ caro Christi sub specie panis et vini, sicut instituit ipse Christus, a dignis assumpta ad corporis et animæ salutem proficiens Christi membra efficit assumptas. Et ne redundet in nobis malitia, hæc hostia crebris est ministeriis offerenda, sicut decimo tertio tertii libri declaratur.

Porro in fide hac decesserunt universæ Ecclesiæ prælati post apostolos, et illi, quorum meritis magna et miranda miracula operatus est Deus. Non ergo fidelis abhorreat a Domino institutum primitus (66) sacramentum. Sed eum de simplici præce sollicitet, ut, quod nunc sub specie gerimus (67), in æterna gloria certa scientia comprehendamus.

IV. *Matrimonii causam investigare.*

B Ad cultum Dei genus humanum fuit propagandum potius, quam carnis lascivia procreandum. Unde continere nolentibus indultum est hoc remedium commercii maritalis et commistio sive (68) conjunctio talis per bonum matrimonii excusetur, ut agnita parentela inter conjunctos linea consanguinitatis augeat charitatem, et ita corporis fragilitas sublevetur, sicut vicesimo tertio secundi libri propositum est.

V. *Pœnitentiæ causam rimare.*

Cum virtus baptismi baptizato characterem imprimat Christianum, qui nullo modo potest obliterari reatu incurrente criminis recidivo, supervacuum esset baptismus iteratus. Nam actum agere esset, si, quod habet Christianus, iterum ei conferretur, et sic injuria fieret sacramento. Oportuit ergo ut post baptismum lapsus, corde contrito Deum et ore hominem consulendo, recidivo morbo adhiberet pœnitentiæ medicinam, sicut vicesimo tertio secundi libri proponitur.

VI. *Multiplicium in Ecclesia sacramentorum causas multiplices explicare.*

Ad reatus delendos, ad confirmandum hominem in bono, ad fragilitatis remedium, ad gratiam conferendam, ut decretum est, quædam inventa sunt sacramenta, sicut vicesima tertia secundi libri proponit. Propterea (69) et personas, quæ conferunt ea, et loca, in quibus conferuntur, sed et instrumenta, tam quibus utuntur, quam quibus (70) ea conficiunt, opportunum fuerat consecrari : et sic utile fuit sacramentum multiplex instaurare (71).

(63) Cod. Em., *animi.*(64) Cod. Em., *sacramenta.*(65) Cod. Gem., *nam quæ non prosunt singula, multis vivant ergo, etc.*(66) Cod. Gem., *penitus.*(67) Cod. Em., *nunc sæpe gerimus.*(68) Cod. Gem., *sui.*(69) Cod. Em., *præterea*(70) Cod. Gem., *ex quibus,*(71) Ib., *restaurare.*

VII. *Fideles Christi sacramentorum fidem habere A*
constat.

Fideles enim Christi sunt Ecclesia Christi, et Ecclesia Christi est congregatio fidelium confitentium Christum et sacramentorum subsidium. Ergo habent fidem sacramentorum, quod erat propositum.

VIII. *Fides sacramentorum exigitur a bene merentibus apud Deum.*

Dicat ergo hæreticus: Falsum est (72). Ponatur ergo bene merentem apud Deum non habere fidem sacramentorum. Ergo non confitemur sacramentorum subsidium; ergo non est de Ecclesia a descriptione Ecclesiæ; ergo non est de fidelibus Christi; ergo non bene meretur, quod est contra hypothesim.

IX. *Alicui nondum baptizato nec recusanti, neque pravam conscientiam habenti collatus aliquid confert baptismus. Unde manifestum est, mente captis efficacem esse baptismum et parvulis.*

Propositio sic probatur: baptismus est sacramentum fidelium: ergo a descriptione sacramenti gratiam invisibilem et ablutionem interioriorem desi-

(72) Cod. Em., *Ergo Tartarus.*

(73) Cod. Em., *Sed si recipit baptismum, neque talis, neque talis est. Recipit autem: ergo ei confert*

gnat; ergo collato digne recipienti signatur ablutio interior; ergo digne recipiens abluatur interior; ergo ei confert. Sed si aliquis recipiat baptismum, et non recipit digne, aut prius baptizatus est, aut recusat baptismum, aut cum prava conscientia accedit, a destructione consequentis non confert ei. Sed si recipit baptismum, neque talis est, recipit digne: ergo ei confert baptismus, quia neque recipit sane, neque malam conscientiam habens, neque talis est.

Sed corollarium probetur (73). Parvuli, vel mente capti non sunt tales: ergo eis efficacis est baptismus. Baptizato autem non confert baptismus, ne si iterato fiat, fiat injuria sacramento. Recusanti autem non confert. Nam si recusat, non credit: si non credit, non est fidelis Christi, sicut septimo hujus libri probatum est. Ergo non confert ei. Item, pravam conscientiam habenti non valet ad præsens. Talis enim voluntas digna est pœna, sicut decimo sexto secundi libri proponitur. Ergo non est digna præmio; ergo non est digna ablutione peccati, etc.

baptismus, quia neque talis, neque talis est: quod erat propositum.

LIBER QUINTUS.

443 I. *Resurrectio est corporis et animæ morte separatorum itrata conjunctio, tam animæ quam corpori pro facti qualitate præmium vel pœnam conferendo.*

Utrumque enim bene vel male laborat merendo. Omnis autem res bene vel male merendo laborans præmio debet gaudere, vel pœna damnari, sicut vicesima octava secundi libri proponit. Ergo tam corpus quam anima, sicut propositum erat, pro qualitate facti, ut sibi sentiat compensari.

II. *Totus homo retributionem perpetuam consequitur.*

Totus quidem, quia corpus et anima, sicut præmissum est, retributionem perpetuam consequitur; aut quia voluntas hominis perpetua retributione congaudebit, sicut decima octava secundi libri astruit. Idem autem probare poteris de retributione peccati.

III. *Homo resurget in carne, quam habuit, et cum anima sua pariter denuo uniendus.*

Nisi enim in eadem carne resurgeret, non recompensaretur ei toti retributio meritorum, cum totus, ut prædictum est, eam debeat obtinere. Caro enim nisi spiritu fuerit vegetata, damnationem vel gloriam sentire non poterit: ergo spiritui uniatur. Sed in resurrectione hominis nova caro, quæ non meruit, non debet assumi, sed illa, in qua meruit, et idem spiritus pari modo. Nam si alia caro vel

alius spiritus assumeretur, alius esset homo, qui nihil prius meruerat; et si caro, quæ meruerat, non resurgeret, nullam penitus retributionem obtineret: quod est contra decimum nonum secundi libri.

IV. *Ad omnes tam majores quam minores resurrectionem pertinere generaliter. Unde manifestum est Christum a mortuis resurrexisse.*

Si enim discretionem habet homo, bene vel male meretur, ergo ad præmium vel ad pœnam resurget. Si vero est minor vel mente captus, aut sacramentis est adjutus, aut non. Si sacramentis est adjutus, et non stat per eum, quin mereatur, nihilominus gloriam obtinebit, sicut ex quarto secundi libri et decimo tertio declaratur; si autem sacramentis non est adjutus, nihilominus resurget, id ad quod præfatus est obtenturus, sicut ultima tertii libri declarat. Quæ autem caro carne Christi gloriosior? Quæ magis meritis pollens? Unde haud dubium est illam in gloria resurrexisse.

V. *Corpus incorruptibile expersque defectus resurrectione captabit (74).*

Cum enim resurrectionem perpetuam consequitur, tale futurum est, ut corrumpi non queat aut solvi, cum debeat sine fine durare: et, si debeat sine fine damnari, cum incorruptibile sit, no-

(74) Cod. Gem., *Corpus incor. expers est defectus resurrectionis captabit.*

potest desistere. Ergo videtur defectus in eo esse A non posse.

VI. *Saucti in gloria perfectæ scientiæ charitatisque retributione gaudebunt.*

Gloria est gaudium ex honorum felicitate proveniens. Deus autem suam communicaturus sanctis gloriam tam angelis quam hominibus, sicut quarta et decima tertia secundi libri proponit, ipsos bonis suis faciet abandare. Quæ autem majora bona sunt, quam sapientia et charitas? In illa siquidem gloria sancti, qui secundum vigesimam secundi libri Deum habebunt pro præmio, ipsum perpetuo facie ad faciem contemplabuntur, et quæ nunc imaginantur per speculum in ænigmate divina secreta, tunc plenitudine scientiæ apprehendent. Astricti etiam erunt in illo regno tanto charitatis B affectu, ut minimus in maximo gloriam suam us-

que adeo esse gaudebit, ac si eandem ipsæmet obtineret. Quid mirum, cum Deus summa charitas, summa sapientia in ipsis erit, et ipsi in Deo? Erubescant ergo Machomitæ, qui mulierculas, et miri saporis cibos, delicias etiam bestiales et terrenas, non cælestes, corpori, non animæ, surrecturo promittunt.

VII. *Tormento perpetuo damnatorum nulla major est pœna.*

Quod enim majus damnum, quam Deum amittere, ad cuius gloriam obtinendam factus est homo, sicut undecima secundi libri proponit? Et pœnarum levissima, si perpetua est, gravior est gravissima temporali. Vel quos vermis conscientiæ perpetuo remordebit, qui secundum ultimam secundi libri in infinitum magna puniendi sunt pœna: et sic propositum patet.

ALANI DE INSULIS

DOCTORIS UNIVERSALIS

THEOLOGICÆ REGULÆ.

(D. JOANNES ALOYSIUS MINGARELIUS, *Anecdotorum Fasciculus*, pag. 171. Romæ 1766, in-4°, sumptibus Venautii Monaldini bibliopolæ in via Cursus.)

PRÆFATIO.

De theologicis Regulis dicturo opus mihi non est ut in investigando illarum auctore tempus teram, eas enim ab Alano Magno scriptas esse consentiunt eruditissimi viri, Carolus Vischius (75) in primis, qui pleraque ejus opera Antuerpiæ anno 1654 evulgavit; Casimirus Oudinus in *Commentariis de scriptoribus ecclesiasticis* (76), atque, ut de aliis sileam, Jo. Albertus Fabricius in *Bibliotheca mediæ et infimæ Latinitatis* (77). Quorum consensio cum magni mea quidem sententia hac in re facienda est, tum vero etiam veterum codicum ac librariorum auctoritate fulciri et confirmari potest: nam et in pluribus codicibus, quos in Brugensi, Camberonensi, Tornacensi apud Sanctum Martinum, et Pembrockiana Cantabrigiensi bibliotheca adhuc exstare Vischius testatur, atque Oudinus; et in eo quem nunc præ manibus habeo ipse, pervetusto codice Alani nomen a librario inscriptum est: tantam vero præfert codex iste vetustatem, ut eo ipso, quo fuit Alanus, sæculo scriptus merito videri queat.

Theologicas quas edimus Regulas multis modis a veteribus librariis inscribi testatur Oudinus; nonnunquam enim, ut ab altero quodam ipsius Alani opere secernantur, quod *Doctrinale minus* dicitur, *Doctrinale altum* appellantur: interdum vero hunc habent in vetustis codicibus titulum: *De maximis seu axiomatibus theologiæ liber*; aliquando etiam, si Fabricio fides habenda est, hunc alterum: *De doctrina liber*: in nostro demum codice sic inscribuntur: *Regulæ Alani de sacra theologia*. Nos nostri codicis inscriptionem retinimus, idque eo libentius fecimus, quod Alanus ipse cum nobis indicasse, ac veluti tradidisse videatur, cum ea quæ hoc in opere colligit atque interpretatur effata, *Regulas* passim nuncupet.

Multa in hoc libello animadversione digna sunt, quæ si omnia enumerare velim, nimis longus sim. Illud tantum speciminis instar afferam, quod in regula 85 de attritione scribit Alanus. Joannes enim Morinus, quod hunc Alani librum non vidisset, *attritionis* vocabulum ab Alexandro primum Halensi adhibitum, ac post annum 1220 in scholas invectum non immerito scripserat in præclarissimo illo, quem *De penitentia* edidit, Commentario (78). « Nomen illud, inquit (nempe attritio) vulgari coepit post annum 1220, centum et paucissimis annis post natam scholasticam. Sic autem attritionem inter et contritionem distinguebant, ut attritionem dicerent ex fide informi nasci, contritionem ex fide formata: attritionis principium esse timorem servilem, contritionis timorem initialem (79) » et quæ sequuntur. Verum ante 1220 annum tritum fuisse theologorum sermone attritionis vocabulum ex 85 regula intelligimus. Ibi enim ea voce iterum ac tertio utitur Alanus: neque vero ipsa ut nova quadam, et a se primum excogitata dictione, sed ut ea, quæ theologis nota esset, videtur uti. « Omne malum, inquit, meritorium

(75) In Bibliotheca Scriptorum ordinis Cisterciensis.

(76) Ad annum 1150, tom. II, pag. 1407.

(77) Tom. I, pag. 57, edit. Patav., ann. 1754.

(78) Lib. VIII, cap. 2, num. 14, pag. 548.

(79) Lege, si placet, quæ de hac re scripsit Milliavacca noster in opere Venetiis edito anno 1753, quod inscribitur *De idoneis ad baptismi, et penitentiae sacramenta dispositionibus*, lib. 1, cap. 15.